

Men kan over de vrijheid alleraangenaamst filosofeeren; maar er zich ten bloede om laten vervolgen, dat doet van nature niemand; dat doet vooral niet de eenvoudige, onbekende burger, die niet eens het genot kan smaken van door groote geesten als evenknie te worden geëerd. Waarom zou men het ook doen; waarom zou men zich opofferen voor eene verachtelijke menschheid, die steeds haar eigen weldoeners vervolgt, en nog altijd haar profeten doodt? Het „*odi profanum vulgus et arceo*” is bij velen het toppunt der wereldsche wijsheid, althans de slotsom hunner levenservaring. Men kan immers voor zichzelf denken wat men wil. Op die vrijheid vermag gelukkig geen sterveling inbreuk te maken!

Het laatste is zeker volkomen waar; doch uit die vrijheid vloeit dan ook geenszins de vrijheid van spreken, van drukken, van vergaderen voort. Maar die vrijheden zijn het juist, die de Christen niet kan ontberen, omdat zijne roeping is te getuigen, en den Naam zijns Heeren te verkondigen. Die roeping, voor den Christen een heilige plicht, doet ook de behoefte aan vrijheid om God zóó te eeren, als Zijn wil zich aan onze individueele consciëntie openbaart, m. a. w. de vrije kerk, geboren worden, zoodat elke staatskerk of nationale kerk, als boven anderen bevoorrecht, moet verdwijnen. Uit diezelfde behoefte zien wij heden ten dage, tegenover eene wereld die den Christen wil dwingen in de volksscholen over zijnen Heer te zwijgen, ten koste van onnoemelijke offers, waarvan het meerendeel zelfs voor het oog der menschen verborgen blijft, de vrije school verrijzen, die verkregen zal worden gelijk al onze vrijheden zijn verkregen, namelijk na overwinning van den tegenstand van duizenden en tienduizenden onwilligen en belanghebbenden, die zichzelven beschermers wanen van de ware staatsrechtelijke gelijkheid. Strijdende voor die vrijheid — ook dit leert de ervaring — zal telkens dieper en dieper gevoeld worden, dat het geloof zelf, hetwelk de kracht geeft tot den strijd, het geloof aan Gods Souvereiniteit, eene gave Gods is; dat zulk een geloof niet opgedrongen kan worden, en dat daarom te meer de vrijheid van anderen moet worden geëerbiedigd. Het waren de Puriteinen, het was een Willem I, een Willem III, een Cromwell, die reeds in de 16de eeuw de vrijheid van andersdenkenden met kracht hebben beschermd, en terecht zegt Milsand 1): „*Toutes les conquêtes qui ont*

1) *Revue des deux mondes*, 1875, 15 Sept. p. 308: Al de overwinningen, die de over-